Racisme og Odysseen

Danske og engelske oversættelser af Odysseus' hudfarve*

af David Bloch

Resumé: Denne artikel indeholder to argumenter: (1) et generelt argument om de farer, der er forbundet med oversættelser af klassiske tekster; (2) et specifikt argument om to passager i *Odysseens* 16. og 19. sang. Det generelle argument er, at oversættere af klassiske tekster i spørgsmål, der er omstridte og til diskussion i det 21. århundrede, må være omhyggelige med at erkende deres egne forudfattede meninger og fordomme, så oversættelserne ikke bruges til skadelige formål. I det specifikke argument vises det, at oversætterne — med en enkelt undtagelse — har fordrejet de græske ord for hudfarve i *Odysseen* og derved gjort det muligt for racistiske dagsordener at hente støtte i deres oversættelser.
Keywords: Homer, *Odysseen*, oversættelse, racisme, farve, antikreception.

Indledning

I netop den måned, hvor jeg skriver dette (juli 2026), har Christopher Nolans *The Odyssey* haft premiere. Det betyder, at vi — ud over almindelige diskussioner om filmens trofasthed over for Homers værk — også har fået (endnu) en større diskussion om politisk korrekthed, racisme og diskrimination generelt, og jeg betrager den som mere alvorlig og relevant end spørgsmålet, om filmen nu ligner den "rigtige" *Odyssé* tilstrækkeligt meget. Det er baggrunden for nu at udgive en dansk version af en artikel, der blevet skrevet på engelsk for nogle få år siden.

Formålet med artiklen er ikke at fastslå, hvilken hudfarve de gamle grækere havde. Selv om det kan lyde mærkeligt i en artikel med en titel som denne, er det spørgsmål irrelevant. Det, jeg vil undersøge, er, hvordan moderne oversættere behandler græske ord, vendinger og tekster, som har betydning for omstridte moderne diskussioner og

* Denne artikel er en oversættelse og indholdsmæssigt let opdateret version af Bloch (2023). Oversættelsen er foretaget af Claude (Opus 5) og revideret af mig selv.

problemer; i det foreliggende tilfælde koncentrerer jeg mig om ord, der er relevante for den racistiske brug af det antikke Grækenland.

Diskussionerne om grækernes hudfarve har fået betydning i det 20. og 21. århundrede i den forstand, at visse racistiske dagsordener bygger på påstanden om, at den vesteuropæiske og den amerikanske civilisation hviler på det antikke Grækenland. Fortalerne for sådanne dagsordener er overbeviste om, at grækerne var hvide og opfattede sig selv som del af en hvid civilisation.[1] Det fremgår imidlertid klart af forskningslitteraturen, at sådan et spørgsmål ikke har haft betydning for de fleste grækere, og de antikke tekster viser, at de ikke opfattede sig selv som hvide i huden; faktisk var "race" slet ikke et emne, og forskellene mellem etniske grupper blev ikke opfattet som bestemt af hudfarve. Det er en vigtig pointe, som må understreges, når teksterne formidles til læsere i en tid, hvor hudfarve indgår i racistiske argumenter og dermed er en del af racismens forestillingsverden.

Derfor er det afgørende, at vi er bevidste om vores forudfattede meninger, når vi præsenterer teksterne for omverdenen gennem nye oversættelser. Enhver oversættelse vil naturligvis i et vist omfang afspejle den kultur, den introduceres i; det er ikke kontroversielt. Men når bestemte antikke tekster allerede bruges som redskaber til at bevise noget eller understøtte bestemte dagsordener, må vi passe på, at vi ikke fordrejer indholdet som følge af vores egne forudfattede meninger; vi må i det mindste udtrykkeligt anerkende, at vi overfører fremmede emner til vores egen tid og kultur. Det gælder ikke mindst emner, der er omstridte i det 21. århundrede, hvoraf forskellige former for diskrimination er de mest oplagte. Oversættere af antikke tekster er ofte ikke opmærksomme på problemerne.[2]

Antikkens racisme og vor tid

Dette første afsnit af artiklen er en kort redegørelse for en række problemer i det 20. og 21. århundredes reception af antikke kilder. Jeg fokuserer på nogle af de bedst kendte formidlingstyper, nemlig film og serier, der sendes og streames af store medie- og streamingtjenester som BBC og Netflix. Artiklen indskriver sig også i igangværende

1. Se Zuckerberg (2018) 6.
2. Whitmarsh (2018) ligner i visse henseender nærværende artikel, og Dee (2003-2004) analyserer de relevante passager, herunder dem fra *Odysseen*, med henblik på en bedre forståelse af skelnen mellem hvid og sort i antikken. Ingen af dem fokuserer dog på oversættelser som et hovedproblem.

diskussioner om farve, om race og racisme i antikken og om moderne brug og misbrug af denne periode til en række formål.[3]

I lange perioder af antikken var det et almindeligt standpunkt, at mænd skulle være ikke-lyse i huden for at kunne regnes for aktive og engagerede, mens kvinder skulle være hvide i huden for at vise, at de var dydige og for det meste opholdt sig indendørs med huslige gøremål.[4] En mand skulle omgås andre mænd, dyrke fysisk træning, føre krig osv., mens en kvinde skulle holde sig så meget som muligt ude af syne og først og fremmest omgås sin familie, slaver og (kvindelige) veninder. Beskrivelsen er overfladisk og gælder ikke universelt, men den er i store træk rigtig, og den er tilstrækkelig til mit formål: forskellene i hudfarve — både mellem de enkelte mænd og mellem mand og kvinde — indebærer ingen diskussion eller forestilling om race; det beskrevne fænomen er en enkel, fysisk reaktion på sol og luft, som er vigtig for opfattelsen af mennesket i almindelighed. Det vil sige: den naturlige hudfarve er uden betydning. Det kan være — som nogle forskere har hævdet — at kimen til racisme blev sået i det antikke Grækenland, men det er ikke klart; som understreget ovenfor peger tendensen ikke i retning af noget, der ligner det 21. århundredes racisme.[5] En række antikke kilder (om end romerske) viser, at det ordsproglige udtryk "hvad enten sort eller hvid" blev brugt til at angive, at man ikke rigtig bekymrer sig om, hvilket af de to det er,[6] og det afspejler den antikke holdning smukt. Den vigtige etniske skelnen var den, der adskilte grækere fra alle andre: grækere og *βάρβαροι*.

I modsætning hertil er diskussionen af hudfarve for en læser i det 21. århundrede som regel enten et spørgsmål om naturlig hudfarve eller om en fysisk reaktion på ens naturlige hudfarve, og i de fleste tilfælde vil "hudfarve" henvise til det første. Ordet "race" er naturligvis et dårligt redskab til at etablere rimelige skel mellem mennesker, men det 21. århundredes *racisme* eksisterer jo som et fænomen, der bygger på en eller anden forestilling om race, og den er i høj grad — og i mange tilfælde først og frem-

3. Se de nyere Derbew (2022) og McCoskey (2022) med bibliografier.
4. Se Irwin (1974) 129-35.
5. For diskussionen se f.eks. Snowden (1948); Snowden (1970); Snowden (1983); Isaac (2004); Isaac (2006); Eliav-Feldon & Isaac & Ziegler (2009); Jablonski (2012); McCoskey (2012); Seth (2020); Derbew (2022); McCoskey (2022). For nogle af de centrale antikke tekster se Kennedy & Roy & Goldman (2013).
6. Se Dee (2003-2004) 157 for henvisninger (Catul, Cicero, Apuleius og Hieronymus).

mest — baseret på den andens hudfarve.[7] Som f.eks. Zuckerberg viser, har mange former for diskrimination støttet sig til de antikke kilder.[8]

En af de ting, der fremgår med al tydelighed af Zuckerbergs arbejde, er, hvor vigtig de antikke heltes naturlige hudfarve er for moderne racister.[9] Der er naturligvis en lang historie for "whitewashing" i film, og så vidt jeg ved udløser forskelle i udseende, når hvide skuespillere er involveret, få eller ingen spørgsmål, kommentarer eller hård kritik. Det har f.eks. ikke vakt større vrede eller postyr, at Helena, spillet af Diane Kruger, havde lyst hår i filmen *Troy* (2004), mens den Helena, der spilles af Bella Dayne i BBC-serien *Troy: The Fall of a City* (2018), havde mørkt hår. Det har heller ikke forekommet publikum vigtigt, at Brad Pitt næppe ligner den Achilleus, vi må forestille os, ligesom både Sean Bean, Joseph Mawle og Matt Damon er meget usandsynlige som en virkelig homerisk Odysseus. At Aias i 2004-filmen mest af alt ligner en huleboer, har måske afstedkommet en vis utilfredshed, men ikke den form for harme, som en tilhænger af denne helt, den næstbedste blandt achaierne, kunne have ønsket sig.

Anderledes forholder det sig med *Troy: The Fall of a City*. I denne serie spilles mange helte- og guderoller af farvede skuespillere, og det har udløst en strøm af kommentarer og angreb, ikke blot fra alt-right-racister, men også fra folk, der fandt det faktuelt forkert at fremstille grækerne og deres guder som sorte i huden. Særligt Achilleus, spillet af David Gyasi, gjorde en række mennesker rasende og fik dem til at kritisere ikke blot BBC's og instruktørens valg til rollen, men også Gyasi selv for at have taget imod den.[10] Tilsvarende kontroversielt var valget af Hakeem Kae-Kazim som Zeus. Hvad angår netop Zeus' hudfarve, kan vi endda henvise ikke blot til den almindelige mening, men til en fremtrædende forsker, der inddrager spørgsmålet om virkningen af en "black Zeus" i sin forskning i græsk drama:

> Did the black Zeus actually appear on stage, or was his visit simply related? Carden is inclined to think that he did appear, and adds 'A black Zeus would be startling in a tragedy—this must be a pointer to some sort of satyr-play'.

7. For en diskussion af identifikationen af farve med race og af colorism med racisme se f.eks. Harpalani (2015); Dixon & Telles (2017).
8. Zuckerberg (2018).
9. Se f.eks. hendes indledning: Zuckerberg (2018) 1-10.
10. Jeg vil ikke her citere de afskyelige kommentarer, som Gyasi måtte lægge øre til.

> In all this I agree with Carden. But the argument must be taken further. Surely a black Zeus, whether he appeared on stage or not, would be startling enough even in a satyr-play.[11]

Seaford hævder altså, at det vil have været mærkeligt ("startling") for det græske teaterpublikum at se en sort Zeus på scenen.

En lignende diskussion opstod for få år siden, da Netflix udsendte *Queen Cleopatra* (2023). Cleopatra blev spillet af Adele James, og serien vakte vrede hos mange, herunder den fremtrædende arkæolog og tidligere antikvitetsminister Zahi Hawass, som fastholdt, at Cleopatra var lyshudet, ikke sort. Desuden forsøgte en advokat, Mahmoud al-Semary, at få blokeret adgangen til Netflix i Egypten på grund af de angiveligt fordrejede fremstillinger.[12]

Endelig har *The Odyssey* så haft premiere i 2026. Diskussionen begyndte allerede før premieren, uden at folk overhovedet kendte til rollefordelingen og indholdet. Den ufrivillige hovedperson i diskussionen er endt med at blive Lupita Nyong'o, der har rollen som Helena. Forbløffende mange har følt sig berettigede til at hævde, at det er helt umuligt, at en skuespiller med mørk hud kan portrættere Helena. Mest prominent formentlig Elon Musk, der opfatter Nolans film som "woke" og selv har lagt op til at producere en "historisk korrekt" (!) AI-version af *Odysseen*. Selvom mange har påpeget det absurde i både standpunktet og projektet, er diskussionen stadigvæk så intens, at den slags for let overhøres.

Det vil være en fejl bare at opfatte de forskellige deltagere i diskussionerne som repræsentanter for én af to sider. Seaford og Hawass kan ikke sammenlignes direkte med alt-right-bevægelsen og Elon Musk: det er afgjort en forvanskning af sagen at bruge dem til at fremføre samme pointe. De første er seriøse og fremtrædende forskere, der søger sandheden, mens alt-right-fortalerne har politiske og racistiske dagsordener, som naturligvis er noget helt andet.[13] Ud over argumentet: at nutidige grækere har lysere hud, synes den racistiske opfattelse i almindelighed at bygge på en "syllogisme" (!) af følgende art: (1) den europæiske civilisation (og i forlængelse heraf den ameri-

11. Seaford (1980) 24.
12. Se https://www.bbc.com/news/world-middle-east-65322821 (tilgået 31. juli 2026). Se også Banker (2020) for en analyse af både den egyptiske og den græske position i en digital tidsalder. Om grækere og aithiopere se Snowden (1997).
13. For en beskrivelse og analyse af alt-right-bevægelsen se Hawley (2017).

kanske) har sin oprindelse i det antikke Grækenland; (2) den europæiske civilisation er en hvid civilisation; (3) altså var grækerne hvide. Det er meget vigtigt for alt-right og andre racister, at det forholder sig sådan, og derfor anser de det for afgørende, at det antikke Grækenlands vigtigste helte ikke fremstilles som sorte i huden.

Om farver

Det er velkendt, at mange græske farveord betyder noget andet end ordene på moderne dansk, engelsk og andre sprog, og opfattelsen af farver har været et forskningsemne i klassiske studier.[14] Nietzsche formulerede problemet i en berømt aforisme med titlen *Farbenblindheit der Denker* i *Morgenröte*, hvor han endda (uforvarende) kom ind på et problem om menneskets hudfarve:

> Wie anders sahen die Griechen in ihre Natur, wenn Ihnen, wie man sich eingestehen muß, das Auge für Blau und Grün blind war, und sie statt des ersteren ein tiefes Braun, statt des zweiten ein Gelb sahen (wenn sie also mit gleichem Worte zum Beispiel die Farbe des dunklen Haares, die der Kornblume und die des südländischen Meeres bezeichneten, und wiederum mit gleichem Worte die Farbe der grünsten Gewächse und der menschlichen Haut, des Honigs und der gelben Harze: so daß ihre größten Maler bezeugtermaaßen ihre Welt nur mit Schwarz, Weiß, Rot und Gelb wiedergegeben haben),—wie anders und wie viel näher an den Menschen gerückt mußte ihnen die Natur erscheinen, weil in ihrem Auge die Farben des Menschen auch in der Natur überwogen und diese gleichsam in dem Farbenäther der Menschheit schwamm! (Blau und Grün entmenschlichen die Natur mehr, als alles andere.)[15]

Præcis hvordan de gamle grækeres farveopfattelse adskiller sig fra vores, og på hvilken måde det har betydning for, hvordan vi hver især ser verden, kan man diskutere, men næppe afgøre med sikkerhed. Det er derimod hævet over enhver tvivl, at der er en

14. Se Irwin (1974) og Sassi (2015) samt den lettilgængelige Sassi (2017).
15. Nietzsche (1954 [1881]) 1221. Se også Eco (1985), der tager udgangspunkt i Aulus Gellius' *Noctes Atticae* II.26, hvor Gellius diskuterer forskellige farver og sammenligner de græske og latinske ord for dem.

forskel, og at den ikke er ligegyldig. Det er i øvrigt en generel pointe om kulturer og sprog overhovedet. Sagen udtrykkes klart af Sassi:

> [T]he common view held by the scholarship on color vision today is that every culture has its own way to name and categorize colors, which is not determined by the anatomical structure of the human eye (which is uniform), but by the fact that different ocular areas are stimulated, and do trigger different emotional responses, according to different cultural contexts. In short, humans cross-culturally tend to react differently to different wavelengths.[16]

Hvad det antikke Grækenland angår, er moderne forskere generelt enige om, at nogle substantiver og adjektiver — f.eks. *ξανθός*, *κυάνεος* og *χλωρός* — er særligt vanskelige for os at forstå og håndtere i oversættelser. *μέλας* hører imidlertid ikke til de vanskeligste. Ordet betegner "sort" eller "(meget) mørk", selv om nogle ordbøger har medtaget "brun" eller "solbrændt", når teksten handler om hudfarve, tilsyneladende med udgangspunkt i den passage fra Homer, som jeg behandler nedenfor.[17] Selv når det bruges om "vin" eller "blod", er betydningen "meget mørk". Det betyder, at vi med rimelig sikkerhed kan opfatte omtaler af mennesker, der betegnes med *μέλας* og beslægtede ord, som angivelser af sort eller meget mørk hud, og at det, der siges om dem, derefter kan afgøre, om netop dette træk spiller en stor rolle for opfattelsen af disse mennesker. Desuden har vi lov til at bruge det, som grækerne sagde om mennesker, der åbenlyst er mørke i huden, som vidnesbyrd.

En udtømmende gennemgang af sådanne kilder ligger langt uden for denne artikels rammer. Jeg vil nøjes med at illustrere min pointe med to eksempler, som i det første tilfælde viser, at mennesker med en anden hudfarve end hvid kan beskrives i særdeles positive vendinger uden nævneværdig refleksion, og i det andet, at farven hvid ikke er bedre end sort og omvendt.

16. Sassi (2015) 263.
17. Liddell & Scott & Jones' ordbog (s.v. *μελαγχροιής*): "black-skinned", med den tilføjede betydning "sunburnt persons", men med uklare henvisninger. Tilsvarende har den danske ordbog af C. Berg "af mørkebrun", uden henvisninger, men klart baseret på de homeriske passager, som jeg diskuterer nedenfor. Diggles har "dark-skinned" og "swarthy", og Liddell & Scotts mellemstore ordbog (s.v. *μελαγχροιής*) har blot "black-skinned".

(1) Man kan først se på Herodot, hvor der findes en vigtig oplysning. Om en udsending, som perserkongen Kambyses sendte afsted, skriver han:

> Οἱ δὲ Αἰθίοπες οὗτοι ἐς τοὺς ἀπέπεμπε ὁ Καμβύσης λέγονται εἶναι μέγιστοι καὶ κάλλιστοι ἀνθρώπων πάντων.[18]

Grækerne opfattede uden tvivl generelt aithioperne som mørkhudede, og prædikaterne *μέγιστοι καὶ κάλλιστοι ἀνθρώπων πάντων* er mildest talt et stærkt vidnesbyrd om, at sort hud ikke betyder ringere mennesker. Det er også fristende at henvise til Homer selv og til det forhold, at guderne i *Iliadens* allerførste sang besøger de "ulastelige aithiopere" (*ἀμύμονας Αἰθιοπῆας*).[19]

(2) I filosofien har vi også en række tilfælde, der er mere komplicerede, men ikke mindre sigende. F.eks. skriver (Ps.-)Aristoteles i *Physiognomonica*:

> Οἱ ἄγαν μέλανες δειλοί· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς Αἰγυπτίους, Αἰθίοπας. οἱ δὲ λευκοὶ ἄγαν δειλοί· ἀναφέρεται ἐπὶ τὰς γυναῖκας. τὸ δὲ πρὸς ἀνδρείαν συντελοῦν χρῶμα μέσον δεῖ τούτων εἶναι.[20]

Her er sort/mørk og hvid/lys identiske i den forstand, at et overmål af begge fører til fejhed. Ingen af dem er per definition bedre end den anden.[21] Midten mellem sort og hvid er den farve, der fører til mod, og altså en slags gylden middelvej. Ganske vist nævnes ægyptere og aithiopere her som eksempler på det første, men påstanden refererer ikke til race, hvilket er klart, eftersom eksemplet på det andet er kvinder. Der er således tale om den generelle chauvinisme, som vi allerede har diskuteret ovenfor.

Man kunne gøre dette til begyndelsen på en grundig undersøgelse og gennemgå de passager, hvor vi finder farveord, nogle af dem til støtte for, andre tilsyneladende i modstrid med den opfattelse, der er fremlagt ovenfor. Til nærværende formål behøver vi dog kun at konstatere, at det på grundlag af det tilgængelige materiale er umuligt med nogen grad af sikkerhed at hævde, at grækerne satte én bestemt hudfarve over alle andre; der er intet i teksterne, der blot minder om moderne racisme. Vi behøver heller ikke at diskutere, hvad den faktiske hudfarve var hos bestemte individer og folkeslag. Vi kan ganske enkelt konstatere, at kilderne peger på, at hudfarve ikke er et centralt

18. Herodot. *Hist.* III.20.
19. Hom. *Il.* I.423-24.
20. (Ps.-)Arist. *Physiogn.* 6, 812a13-15.
21. Se Jablonski (2012) 110-11.

fænomen i grækernes opfattelse af andre mennesker, og at hudfarve ikke var et tema. I overensstemmelse med citatet fra Sassi ovenfor udløser farven "sort" altså "different emotional responses, according to different cultural contexts". I dette tilfælde har vi på den ene side det antikke Grækenlands kultur og på den anden (bredt sagt) Vesteuropas og USA's.

Det vigtige i denne artikels sammenhæng er, at disse forhold må afspejles i fremstillingen af grækerne og græsk kultur for et bredere publikum, ikke mindst i oversættelser.

Oversættelse: Odysseus' og de græske heltes hudfarve

Racister vil desværre ofte finde støtte for deres synspunkter, hvis de læser klassikerne i oversættelse, ikke mindst på grund af oversættelsen af farveord i vigtige passager hos græske forfattere.[22] De fleste seere af *Troy*, *Troy: Fall of a City* og *The Odyssey* vil højest have læst en smule af teksterne på græsk og mere sandsynligt er det nok, at de slet ikke har set originalteksten. Læserne må derfor stole på oversættelser af Homer og andre relevante kilder, hvis de skal forstå de originale tekster, som deres kommentarer i sidste ende bygger på. Det bringer mig til den anden del af denne artikel.[23]

Odysseus er et interessant eksempel. I *Odysseen* varierer hans udseende betydeligt gennem fortællingen på grund af hans ulykkelige skæbne til søs. Han er naturligvis af natur en helt og derfor nødvendigvis smuk — eller ligefrem "skøn", i Homers komplicerede ordforråd for skønhed.[24] Men som en mand, der er blevet mishandlet af guder og sære væsener, er hans naturlige skønhed ikke altid synlig og må undertiden "genetableres". Et godt eksempel findes i *Odysseens* 16. sang:

> ἦ, καὶ χρυσείῃι ῥάβδωι ἐπεμάσσατ' Ἀθήνη·
> φᾶρος μέν οἱ πρῶτον ἐϋπλυνὲς ἠδὲ χιτῶνα

22. For korte analyser af de to passager fra *Odysseen* nedenfor se Dee (2003-2004) 161-62. Alle citater fra *Odysseen* følger Martin Wests udgave.
23. I det følgende inddrager jeg en række danske eksempler fra de to oversættelser, der er i brug: Chr. Wilsters fra 1837 og Otto Steen Dues fra 2002. Jeg har ikke medtaget oversættelser til andre store sprog end engelsk. Ved mindre sprog som dansk kan tvivlsomme oversættelser være meget skadelige, eftersom læserne har få muligheder for at sammenligne teksterne med andre fortolkninger og oversættelser. Engelske oversættelser er dog potentielt endnu mere skadelige, da de er internationalt tilgængelige for flere.
24. Shakeshaft (2019).

θῆκ’ ἀμφὶ στήθεσσι, δέμας δ’ ὤφελλε καὶ ἤβην,
ἂψ δὲ μελαγχροιὴς γένετο, γναθμοὶ δ’ ἐτάνυσθεν,
κυάνεαι δ’ ἐγένοντο γενειάδες ἀμφὶ γένειον.[25]

Da Odysseus er en helt, er det kun naturligt, at Athene står for denne "genetablering", og resultatet er dermed hævet over enhver diskussion: Hvad Athene end gør ved ham, vil åbenlyst gøre ham smuk, og læserne og tilhørerne er ikke i en position til at benægte det.

Med sine "genetablerede" egenskaber er Odysseus nu *μελαγχροιής*, og havde der ikke været tale om en græsk helt, ville den mest oplagte oversættelse have været "sorthudet" eller "mørkhudet". De danske oversættelser har imidlertid "brun" og "brunladen", hvilket jo på dansk vil sige "solbrændt". Der er naturligvis ikke tale om åbenlys racisme i et forsøg på at dække over den "rigtige" tekst, men det bygger på gennemgribende, nutidige forestillinger om de gamle grækere og om deres opfattelse af hudfarvens betydning. Engelsk adskiller sig ikke på dette punkt. Følgende tabel omfatter en række engelske oversættelser:[26]

Tabel 1: Engelske oversættelser af 16. sang

Oversætter	År	Oversættelse
Green	2018	swarthy
Wilson	2018	tanned
Whitaker	2017	colour came back to his flesh
Verity	2016	dark complexion
Powell	2015	suntanned
Mitchell	2013	tan
Kline	2004	his colour returned
McCrorie	2004	dark
Lombardo	2000	tanned

25. Hom., *Od.* XVI.172-76.
26. Listen er ikke fuldstændig. Den omfatter de nyeste oversættelser samt nogle ældre, der har været — og er — i almindelig brug.

Fagles	1996	ruddy tan
Murray & Dimock	1995	dark of colour
Mandelbaum	1990	bronzed
Lattimore	1965	dark colour
Fitzgerald	1961	ruddy with sun

Tilgangen er klar: i de fleste af disse oversættelser får Odysseus sin solbrændthed tilbage; det er ikke hans naturlige farve, der "genetableres". Selv de få oversættelser, der har "swarthy"[27] eller "dark", undgår at henvise udtrykkeligt til dette som hans naturlige hudfarve, og ikke en eneste oversætter bruger "black". De nævner aldrig ordet "skin", og med Verity som eneste undtagelse er der intet, der tyder på, at det overhovedet har været en overvejelse. Kun én oversætter vover altså at drage den mest oplagte konsekvens af ordet og beskrive Odysseus som af natur mørk i huden. I stedet ledes vi på grundlag af teksten til at antage, at Odysseus simpelthen er hvid, men den græske formulering viser, at hans hud ikke kunne være λευκός af natur. Kommentatoren Eustathios havde ret i dette.[28] Som Dee har vist, er det faktisk usandsynligt, at de gamle grækere ville have omtalt sig selv som λευκοί, selv hvis hudfarve havde haft betydning.[29]

Pointen om moderne forudfattede meninger understøttes yderligere af nogle af de kommentarer, der er i almindelig brug. En meget benyttet kommentar har f.eks. følgende tekst til μελαγχροιής:

> μελαγχροιὴς: the only case in Homer, with the possible exception of xix 246, where a person is said to have a sunburnt complexion.[30]

Det ses slet ikke som en mulighed, at Homer henviser til den naturlige hudfarve. Man skal her bemærke, at kommentatorerne nævner en mulig undtagelse (behandlet nedenfor), men de foreslår ikke en alternativ oversættelse; de angiver kun, at der kan være en anden passage, hvor "sunburnt complexion" er korrekt.

---

27. I sig selv er "swarthy" klart flertydigt. Således bruger Green ordet om Odysseus, mens Fagles bruger det samme ord om Eurybates.
28. Eustath., *Comm. ad Homeri Odysseam* (*ad loc.*): μελαγχροιὴς δὲ ἱστορεῖται νῦν φύσει εἶναι ὁ Ὀδυσσεύς. διὸ καὶ τλήμων ἦν. στερεότερα γάρ, φασι, τὰ μέλανα τῶν σωμάτων, ὡς τὰ λευκὰ εὐπαθέστερα.
29. Dee (2003-2004).
30. Heubeck & Hoekstra (1989) 273.

I en anden velkendt engelsk kommentar oversætter W.B. Stanford ordet med "his skin Bronzed", og han undrer sig ikke over muligheden af en sorthudet Odysseus (som han slet ikke overvejer), men over at den homeriske passage beskriver Odysseus' skæg som *κυάνεαι*.[31] Det er problematisk, hævder Stanford, eftersom Odysseus' hår andetsteds beskrives med ordet *ξανθός*,[32] og dette ord opfatter Stanford som "auburn".[33] Han har derfor svært ved at få *κυάνεος* og *ξανθός* til at passe sammen, og tingene ville klart være blevet endnu mere komplicerede, hvis han skulle opfatte hudfarven som af natur sort. Går man endnu længere tilbage i forskningstraditionen, vil man i kommentarer til *Odysseen* finde en opfattelse, der ligner den, som blev beskrevet i afsnit 1 ovenfor, og som skelner mellem mænd og kvinder, der opfører sig, som de forventedes at gøre. F.eks.:

> *μελαγχροιὴς* (vgl. *μελανόχροος τ* 246) bezeichnet die bräunliche Gesichtsfarbe des kräftigen, viel im Freien lebende Mannes.[34]

Som ovenfor er henvisningen til den 19. sang interessant. For det kan bevises, at moderne oversættelser af Homers *μελαγχροιής* bygger på forhåndsantagelser om Odysseus' udseende, ikke på egentligt bevismateriale. Jeg vælger her en enkel fremgangsmåde og sammenligner, hvordan forskerne har behandlet passagerne i henholdsvis den 16. og den 19. sang.

Det billede af passagen fra den 16. sang, som tegnede sig i diskussionen ovenfor, er klart. I *Odysseens* 19. sang præsenteres vi for Eurybates, en slags tjener (herold), som er en af Odysseus' foretrukne, og oversætterne reagerer meget anderledes på beskrivelsen, end de gjorde ved den forrige passage. Den græske tekst lyder:

> […] *καὶ τόν τοι μυθήσομαι, οἷος ἔην περ.*
> *γυρὸς ἐν ὤμοισιν, μελανόχροος, οὐλοκάρηνος·*
> *Εὐρυβάτης δ' ὄνομ' ἔσκε· τίεν δέ μιν ἔξοχον ἄλλων*
> *ὧν ἑτάρων Ὀδυσεύς, ὅτι οἱ φρεσὶν ἄρτια ἤιδει.*[35]

---

31. *γενειάδες* hos Stanford og West; *ἐθειράδες* i OCT.
32. Hom., *Od.* XIII.399.
33. Stanford (1962, bd. II) ad XVI.175-6.
34. Faesi (1860) ad XVI.175. Således også Russo & Fernandez-Galiano & Heubeck (1993) 90, citeret nedenfor. Chantraine (1968-1980) 680 (s.v. *μέλας*) drager også denne forbindelse.
35. Hom., *Od.* XIX.245-48.

μελανόχροος og *μελαγχροιής* er synonymer, hvilket kommentatorer og ordbøger synes at være enige om, men i dette tilfælde bruger de to danske oversættere faktisk "sort" i stedet for "brun".[36] De engelske oversættelser gør det samme:

Tabel 2: Engelske oversættelser af 19. sang

Oversætter	År	Oversættelse
Green	2018	dark of complexion
Wilson	2018	black skin
Whitaker	2017	black complexion
Verity	2016	dark-complexioned
Powell	2015	dark complexion
Mitchell	2013	dark complexion
Kline	2004	dark-skinned
McCrorie	2004	dark complexion
Lombardo	2000	dark skin
Fagles	1996	swarthy
Murray & Dimock	1995	dark of skin
Mandelbaum	1990	dark skin
Lattimore	1965	black-complexioned
Fitzgerald	1961	dusky

Flere kommentatorer løber ind i problemer her. I deres analyse af passagen i den 16. sang synes Heubeck & Hoekstra at sige, at passagerne i den 16. og den 19. sang angiver den samme farve (se citatet ovenfor). Det næste bind af *Odyssé*-kommentaren (skrevet af Russo, Fernandez-Galiano og Heubeck) siger imidlertid om den sidste passage:

> *μελανόχροος*, *οὐλοκάρηνος*: 'dark-skinned' must mean the same as *μελαγχροιής* applied to Odysseus at xvi 175 (when Athena restores his handsome appearance), denoting the ruddy tan natural to men who spend much time out of doors (cf. Ar. *Ec.* 385-7, 428, for the unmanly pallor of

36. Wilster bruger ordet "sortsmudset", som må siges at være forældet i den forstand, at mange i dag vil opfatte det som et direkte racistisk ord.

> the women disguised as men). The combination with *οὐλοκάρηνος*, however, may point to a specific combination of physical traits, 'dark-skinned' and 'woolly-headed', that are meant to suggest an African type, generally thought of as 'Ethiopian' in antiquity. See F. Snowden, *Blacks in Antiquity* (Cambridge, Mass., 1970), 101-2, 122, 181.[37]

Kommentatorerne drager dog ikke den logiske konsekvens. Selvom de hævder, at *μελανόχροος* "must mean the same as" *μελαγχροιής*, foreslår de umiddelbart efter, at *οὐλοκάρηνος* angiver "an African type", og understreger dermed en formodet forskel mellem Odysseus og Eurybates; for de ville næppe beskrive Odysseus på den måde. Denne forståelse af *οὐλοκάρηνος* er ikke ny; Snowden tog den for givet 30-40 år tidligere og fastholdt den i *Before Color Prejudice*.[38] Ligeledes henviser den allerede nævnte tyske kommentar af Faesi til Herodot i et forsøg på at bevise, at Homer sigter til folk fra syden, men Faesi anfører desuden, at ordene også angiver alder:

> *οὐλοκάρηνος*, bei Herodot *οὐλόθριξ*, das natürlich krause Haar des Südländers bezeichnend. […] Alle drei [dvs. *γυρὸς ἐν ὤμοισιν*, *μελανόχροος*, *οὐλοκάρηνος*] sind *ἅπαξ εἰρ.* *μελανόχρ.* und *οὐλοκ.* dienen zugleich zur Altersbestimmung, […].[39]

Dette argument, som gør håret til en væsentlig del af fortolkningen, er, så vidt jeg ved, den eneste grund, der overhovedet kan anføres for forskellene i oversættelsen af *μελαγχροιής* og *μελανόχροος*. Faesi tænker muligvis på passager, hvor Herodot beskriver egyptere og aithiopere,[40] og Snowden peger f.eks. på Diodors beskrivelse, som synes at bruge netop dette træk som kendetegn for en aithioper.[41] Der kan imidlertid fremføres mindst tre modargumenter:

(1) Kommentatorerne har allerede selv fastslået, at ordene har samme betydning i de to passager, og man kan ikke hævde, at de betyder det samme og samtidig henføre den sidste til en "African type".

---

37. Russo & Fernandez-Galiano & Heubeck (1993) 90.
38. Snowden (1948) 37; Snowden (1983) 56.
39. Faesi (1860) ad XIX.246.
40. Herodot., *Hist.* II.104: *μελάγχροές* […] *καὶ οὐλότριχες*; sst. VII.70: *οἱ δ' ἐκ τῆς Λιβύης οὐλότατον τρίχωμα ἔχουσι πάντων ἀνθρώπων*. Om Herodots beskrivelser af sorthed med særligt henblik på den første af disse passager se også Samuels (2015).
41. Diod. Sic. III.8.2: *πλεῖστοι δὲ τούτων καὶ μάλισθ' οἱ παρὰ τὸν ποταμὸν οἰκοῦντες ταῖς μὲν χρόαις εἰσὶ μέλανες, ταῖς δὲ ἰδέαις σιμοί, τοῖς δὲ τριχώμασιν οὖλοι.*

(2) Begge mænd er fra Ithaka, og Eurybates karakteriseres desuden med adjektivet *Ἰθακήσιος*, hvilket ville forekomme mærkeligt, hvis han rent faktisk var afrikaner.[42]

(3) *οὐλοκάρηνος* angiver ikke nødvendigvis en "African type", men kan lige så vel betegne det hår, helte eller guder har på statuer. Desuden bruger Homer selv *οὖλος* om Odysseus' hår,[43] så ordet støtter faktisk påstanden om, at Odysseus og Eurybates ligner hinanden på disse punkter. "Uldet" (*οὖλος*) og de forskellige sammensætninger angiver simpelthen ikke nødvendigvis noget om fremmedhed eller om hudfarve.[44]

Henvisningerne til Herodot og Diodor beviser derfor intet. Stanford oversætter *μελανόχροος* med "swarthy-skinned" og kommenterer ikke ordet. Han bruger til gengæld tid på *οὐλοκάρηνος* og henviser til Hayman, som sammenligner dette hår med "Greek male statues (e.g. the Hermes of Praxiteles, the Agias of Lysippus, or the Piombino Apollo)".[45]

Resultatet er klart: Selvom man udmærket kunne have lavet enslydende oversættelser af de to passager, fremstilles Odysseus kun af én oversætter (Verity) som af natur mørk i huden, mens Eurybates næsten altid beskrives som af natur sort eller mørk i huden i oversættelserne. I Odysseus' tilfælde nævner oversætterne ikke ordet "skin", mens enten "skin" eller "complexion" bruges af næsten alle oversættere i Eurybates-passagen. Alt dette betød ikke noget for grækerne, men de ovenfor nævnte moderne reaktioner på uventede fremstillinger af græske helte, demonstrerer, at det er en vigtig overvejelse, når man oversætter de græske eper og andre antikke tekster. Selv hvis det havde betydet noget for grækerne, og selv hvis argumentet i mit første afsnit dermed var forkert, kan det stadig ikke retfærdiggøre de forskellige oversættelser, der bygger på forudfattede meninger. Den almindelige læser af de eksisterende danske og engelske oversættelser vil derfor blive ledt på vildspor i en grad, så oversættelserne kan bruges til at understøtte en racistisk dagsorden, angiveligt med grundlag i klassiske kilder, selv om det naturligvis ikke er oversætternes hensigt.

Den sidste tabel illustrerer pointen:

---

42. Hom., *Il.* II.184.
43. Hom., *Od.* VI.229-31: *τὸν μὲν Ἀθηναίη θῆκεν Διὸς ἐκγεγαυῖα // μέζονά τ' εἰσιδέειν καὶ πάσσονα, κὰδ δὲ κάρητος // οὔλας ἦκε κόμας, ὑακινθίνοισι ἄνθει ὁμοίας*. Den tilsvarende tekst i *Od.* XXIII.158 er blevet betvivlet af nogle forskere.
44. Se også Irwin (1974) 114.
45. Stanford (1962, bd. II) ad XIX.246.

Tabel 3: Sammenligning af 16. og 19. sang

Oversætter	16. sang: Odysseus	19. sang: Eurybates
Green	swarthy	dark of complexion
Wilson	tanned	black skin
Whitaker	colour came back to his flesh	black complexion
Verity	dark complexion	dark-complexioned
Powell	suntanned	dark complexion
Mitchell	tan	dark complexion
Kline	his colour returned	dark-skinned
McCrorie	dark	dark complexion
Lombardo	tanned	dark skin
Fagles	ruddy tan	swarthy
Murray & Dimock	dark of colour	dark of skin
Mandelbaum	bronzed	dark skin
Lattimore	dark colour	black-complexioned
Fitzgerald	ruddy with sun	dusky

Konklusion

På baggrund af diskussionen ovenfor, kan jeg hævde, at der ikke findes gode grunde til, at de græske guder og helte ikke kan spilles af både lyshudede og mørkhudede skuespillere. James Dee nåede til en næsten identisk konklusion om hudfarvens relative ligegyldighed, og hans bekymringer og synspunkter om, at klassiske filologer bør overveje deres tilgang til emnet, er også de samme, om end han ikke fokuserer på oversættelse.[46]

Oversættelserne er måske et af de største problemer, når vi ubevidst fastholder en skelnen mellem "sort" og "hvid" som meningsfuld. Når to mennesker fra Ithaka, der på græsk beskrives med adjektiver af samme betydning, "gøres" henholdsvis sort (Eurybates) og "solbrændt" (Odysseus), og den første er en tjener, den anden en stor helt, har vi gentaget en moderne fordom og stereotyp.

46. Dee (2003-2004) 165: "One of our tasks as classicists is to remind today's students—and the public at large—that, even though some people cling with irrational fervor and violence to the notion of a 'white race,' it is an idea which has no historical or scientific basis."

Således kan David Gyasi og Brad Pitt udmærket spille Achilleus, ligesom Diane Kruger, Bella Dayne og Lupita Nyong'o alle tre kan spille Helena trods deres forskellige hud- og hårfarver. I *Iliadens* og *Odysseens* sammenhæng er hår faktisk langt vigtigere end hudfarve, og det er den eneste grund, jeg kan komme i tanke om, til at David Gyasi som Achilleus kunne være et problem: Gyasi har intet hår i rollen som Achilleus! Han kan altså ikke ofre sit hår ved Patroklos' begravelse, og det ville have været langt vigtigere i den græske opfattelse af Achilleus end hans hudfarve.

Bibliografi

Engelske oversættelser (kronologisk)

Green, P. (2018). *Homer: The Odyssey. A New Translation by P. Green*, Oakland, California.

Wilson, E. (2018). *Homer: The Odyssey. Translated by E. Wilson*, New York & London.

Whitaker, R. (2017). *The Odyssey of Homer: A Southern African Translation*, Cape Town.

Verity, A. (2016). *Homer: The Odyssey. Translated by A. Verity, With an Introduction and Notes by W. Allen*, Oxford.

Powell, B.B. (2015). *Homer: The Odyssey. Translation, Introduction, and Notes by B.B. Powell*, New York & Oxford.

Mitchell, S. (2013). *Homer: The Odyssey. Translated, with an Introduction and Notes, by Stephen Mitchell*, New York m.fl.

Kline, A.S. (2004). *Homer: The Odyssey. A Translation into English Prose with Index by A.S. Kline*, London. URL: https://www.poetryintranslation.com/PITBR/Greek/Odhome.php (tilgået 31. juli 2026).

McCrorie, E. (2004). *Homer: The Odyssey. Translated by E. McCrorie, With an Introduction and Notes by R.P. Martin*, Baltimore & London.

Lombardo, S. (2000). *Homer: Odyssey. Translated by S. Lombardo, Introduction by S. Murnaghan*, Indianapolis & Cambridge.

Fagles, R. (1996). *Homer: The Odyssey. Translated by R. Fagles, Introduction and Notes by B. Knox*, New York m.fl.

Murray, A.T. & G.E. Dimock (1995). *Homer: Odyssey*, bd. I-II. Loeb Classical Library 104-105, Cambridge, Mass. & London (1. udg. 1945-1946 [Murray]).

Mandelbaum, A. (1990). *The Odyssey of Homer. A New Verse Translation by A. Mandelbaum*, Berkeley m.fl.

Lattimore, R. (1965). *The Odyssey of Homer, Translated and with an Introduction by R. Lattimore*, New York m.fl.

Fitzgerald, R. (1961). *Homer: The Odyssey, Translated by R. Fitzgerald, With Drawing by Hans Erni*, New York.

Danske oversættelser (kronologisk)

Due, O.S. (2002). *Homers Odyssé, på dansk af Otto Steen Due, med illustrationer af Peter Brandes*, København.

Wilster, Chr. (1837). *Homers Odyssee, oversat af Chr. Wilster*, Kjøbenhavn.

Sekundærlitteratur

Banker, B. (2020). "Black Egyptians and White Greeks: Historical Speculation and Racecraft in Video Game *Assassin's Creed: Origins*", *Humanities* 9(4): 145. URL: https://www.mdpi.com/2076-0787/9/4/145 (tilgået 31. juli 2026).

Bloch, D. (2023). "Racism and the *Odyssey*: Translating the Colour of Odysseus' Skin", *Cahiers de l'Institut du Moyen-Âge Grec et Latin* 92: 1-24.

Blonsky, M. (red.) (1985). *On Signs*, Oxford.

Chantraine, P. (1968-1980). *Dictionnaire étymologique de la langue grecque: histoire des mots*, Paris.

Coleman, J.E. & C.A. Walz (red.) (1997). *Greeks and Barbarians: Essays on the Interactions between Greeks and Non-Greeks in Antiquity and the Consequences for Eurocentrism*, Bethesda.

Dee, J.H. (2003-2004). "Black Odysseus, White Caesar: When Did 'White People' Become 'White'?", *The Classical Journal* 99(2): 157-67.

Derbew, S.F. (2022). *Untangling Blackness in Greek Antiquity*, Cambridge.

Destrée, P. & P. Murray (red.) (2015). *A Companion to Ancient Aesthetics*, Malden, MA.

Dixon, A.R. & E.E. Telles (2017). "Skin Color and Colorism: Global Research, Concepts, and Measurement", *Annual Review of Sociology* 43: 405-24.

Eco, U. (1985). "How Culture Conditions the Colours We See", i Blonsky (1985) 157-75.

Eliav-Feldon, M. & B. Isaac & J. Ziegler (red.) (2009). *The Origins of Racism in the West*, Cambridge.

Faesi, J.U. (1860). *Homers Odyssee, Erklärt von J.U. Faesi*, Berlin.

Harpalani, V. (2015). "To Be White, Black, or Brown? South Asian Americans and the Race-Color Distinction", *Washington University Global Studies Law Review* 14(4): 609-36.

Hawley, G. (2017). *Making Sense of the Alt-Right*, New York.

Heubeck, A. & A. Hoekstra (1989). *A Commentary on Homer's Odyssey, Volume II, Books IX-XVI*, Oxford.

Irwin, E. (1974). *Colour Terms in Greek Poetry*, Toronto.

Isaac, B. (2004). *The Invention of Racism in Classical Antiquity*, Princeton, N.J.

Isaac, B. (2006). "Proto-Racism in Graeco-Roman Antiquity", *World Archaeology* 18(1): 32-47.

Jablonski, N.G. (2012). *Living Color: The Biological and Social Meaning of Skin Color*, Berkeley & Los Angeles & London.

Kennedy, R.F. & C.S. Roy & M.L. Goldman (red.) (2013). *Race and Ethnicity in the Classical World: An Anthology of Primary Sources in Translation*, Indianapolis, Indiana.

McCoskey, D.E. (2012). *Race: Antiquity and Its Legacy*, Oxford.

McCoskey, D.E. (red.) (2022). *A Cultural History of Race in Antiquity (500 BCE-800 CE)*, London m.fl.

Nietzsche, F. (1954 [1881]). *Morgenröte*, Fünftes Buch, nr. 426 (*Farbenblindheit der Denker*), i *Friedrich Nietzsche, Werke in Drei Bände*, bd. 1, s. 1221-22 (München 1954).

Russo, J. & M. Fernandez-Galiano & A. Heubeck (1993). *A Commentary on Homer's Odyssey, Volume III, Books XVII-XXIV*, Oxford.

Samuels, T. (2015). "Herodotus and the Black Body: A Critical Race Theory Analysis", *Journal of Black Studies* 46(7): 723-41.

Sassi, M.M. (2015). "Perceiving Colors", i Destrée & Murray (2015) 262-73.

Sassi, M.M. (2017). "The Sea Was Never Blue", *Aeon*, 31. juli 2017. URL: https://aeon.co/essays/can-we-hope-to-understand-how-the-greeks-saw-their-world (tilgået 31. juli 2026).

Seaford, R. (1980). "Black Zeus in Sophocles' *Inachos*", *Classical Quarterly* 30(1): 23-29.

Seth, V. (2020). "The Origins of Racism: A Critique of the History of Ideas", *History and Theory* 59(3): 343-68.

Shakeshaft, H. (2019). "The Terminology for Beauty in the *Iliad* and the *Odyssey*", *Classical Quarterly* 69(1): 1-22.

Snowden, F.M. (1948). "The Negro in Ancient Greece", *American Anthropologist* 50: 31-44.

Snowden, F.M. (1970). *Blacks in Antiquity: Ethiopians in the Greco-Roman Experience*, Cambridge, Mass. & London.

Snowden, F.M. (1983). *Before Color Prejudice: The Ancient View of Blacks*, Cambridge, Mass. & London.

Snowden, F.M. (1997). "Greeks and Ethiopians", i Coleman & Walz (1997) 103-26.

Stanford, W.B. (1962). *The Odyssey of Homer, Edited with General and Grammatical Introductions, Commentary, and Indexes*, bd. I-II, New York.

Whitmarsh, T. (2018). “Black Achilles”, *Aeon*, 9. maj 2018. URL: https://aeon.co/essays/when-homer-envisioned-achilles-did-he-see-a-black-man (tilgået 31. juli 2026).

Zuckerberg, D. (2018). *Not All Dead White Men: Classics and Misogyny in the Digital Age*, Cambridge, Mass. & London.